

Kommittédirektiv

Den framtida gymnasiesärskolan

Dir.
2009:84

Beslut vid regeringssammanträde den 10 september 2009

Sammanfattning

En särskild utredare ska föreslå en framtida utformning av gymnasiesärskolan. En principiell utgångspunkt ska vara att gymnasiesärskolans utbildningar ska kunna anpassas individuellt inom ramen för de olika studievägarna. Utredarens förslag ska vara anpassat till den struktur som regeringen föreslagit riksdagen i propositionen *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* (prop. 2008/09:199). Utredaren ska även utreda vilka konsekvenser förslagen får för vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särvux) på gymnasial nivå och föreslå nödvändiga förändringar.

Utredaren ska därutöver bl.a. analysera konsekvenserna av ett eventuellt införande av en utökad rätt för gymnasiesärskolans elever att studera i en annan kommun än hemkommunen eller i motsvarande utbildning i en fristående gymnasiesärskola. Vidare ska utredaren analysera konsekvenserna av en utvidgning av målgruppen för den s.k. riks-gymnasiesärskolan för döva och hörselskadade elever i Örebro till att omfatta även elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionshinder.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 juni 2010.

Bakgrund

Barn i allmänhet ska tas emot i grundskolan. Barn som bedöms inte kunna nå upp till grundskolans kunskapsmål därför att de har en utvecklingsstörning har rätt att tas emot i särskolan.

Särskolan är en egen skolform för elever med utvecklingsstörning. Elevgruppens behov är skiftande, vilket ställer stora krav på särskolans innehåll och utformning. I förslaget till en ny skollag, som presenteras i promemorian *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet* (Ds 2009:25), delas särskolan upp i två skolformer, grundsärskolan och gymnasiesärskolan.

Dagens gymnasiesärskola ska ge en utbildning som är anpassad till varje elevs förutsättningar och ska, så långt det är möjligt, motsvara den utbildning som ges i gymnasieskolan. Ungdomar har rätt att efter skolpliktens upphörande tas emot i gymnasiesärskolan, om styrelsen för särskolan i hemkommunen bedömt att de inte kan gå i gymnasieskolan därför att de har en utvecklingsstörning. Varje kommun är skyldig att erbjuda dessa ungdomar utbildning under fyra år i gymnasiesärskolan.

I gymnasiesärskolan går såväl elever som har gått i den obligatoriska särskolan som elever som fått sin tidigare utbildning i grundskolan. Elever som fått sin utbildning i den obligatoriska särskolan har enbart rätt till utbildning på ett individuellt program i gymnasieskolan, om styrelsen för särskolan i hemkommunen bedömt att de inte ska tas emot i gymnasiesärskolan för att de bedöms kunna gå i gymnasieskolan.

I gymnasiesärskolan anordnas nationella, specialutformade och individuella program, vilka alla är fyraåriga. Det finns åtta nationella program. Varje kommun ska i dag erbjuda de elever som bedömts kunna gå på ett nationellt program ett urval av olika program. Styrelsen för särskolan avgör i dag om en elev i gymnasiesärskolan ska gå på ett nationellt, specialutformat eller individuellt program i gymnasiesärskolan. I förslaget till ny skollag anges att kommunerna ska sträva efter att urvalet av nationella program ska vara allsidigt. I promemorian föreslås vidare en skyldighet för rektor att samråda med eleven innan beslut fattas om vilket program eleven ska gå.

För elever som tillhör särskolans personkrets finns en s.k. riksgymnasiesärskola för döva och hörselskadade. Riksgymnasiesärskolan för döva och hörselskadade anordnas på statens uppdrag av Örebro kommun. Förutsättningarna för uppdraget regleras i avtal mellan staten och Örebro kommun.

Läsåret 2008/09 gick totalt 9 339 elever i gymnasiesärskolan. Elevantalet har stadigt ökat sedan slutet av 1990-talet. Av eleverna var 42 procent kvinnor och 58 procent män. Nästan alla elever gick i gymnasiesärskolor med kommunal huvudman. Endast 5,1 procent av eleverna gick i fristående gymnasiesärskolor och 2,1 procent i skolor drivna av ett landsting. Totalt 104 kommuner hade ingen gymnasiesärskola i egen regi. Av alla elever i gymnasiesärskolan gick 65 procent på ett nationellt eller specialutformat program och 35 procent på ett individuellt program (23 procent i yrkesträning och 13 procent i verksamhetsträning).

Gymnasial särsvux syftar till att ge vuxna med utvecklingsstörning kunskaper och färdigheter motsvarande dem som ungdomar kan få på nationella eller specialutformade program i gymnasiesärskolan. Utbildningen bedrivs i form av fristående kurser och eleverna kan välja att studera en enda kurs eller en kombination av kurser. För gymnasial särsvux gäller kursplaner och betygskriterier för gymnasiesärskolans nationella och specialutformade program. I ovan nämnda promemoria om en ny skollag föreslås att benämningen vuxenutbildning för utvecklingsstörda ska ersättas med särskild utbildning för vuxna.

Totalt studerade 4 907 personer inom särsvux 2008. I 69 kommuner bedrevs ingen särsvuxundervisning. I 33 kommuner fanns inga särsvuxelever folkbokförda. Inom gymnasial särsvux studerade 1 370 personer. Av deltagarna var 51 procent kvinnor och 49 procent män. Andelen deltagare har fördubblats sedan läsåret 1996/97.

Uppdraget

Alla barn och ungdomar i Sverige har rätt till utbildning. En viktig princip för regeringens politik är att skapa en skola av

hög kvalitet där den enskilde elevens behov och önskemål så långt som möjligt får styra och där organisation och utformning av undervisningen tillåts variera utifrån detta. Det är av stor vikt att det finns goda förutsättningar för utbyte och samverkan mellan skolformerna.

Gymnasiesärskolan är frivillig och ska innehålla utbildningar av hög kvalitet. Gymnasiesärskolan ska bygga vidare på elevernas tidigare kunskaper och ge elever möjlighet att välja utbildning efter fallenhet och intresse utan att valet begränsas av t.ex. kön eller social bakgrund. Varje elev ska ges stöd och stimulans för att utvecklas så långt som möjligt. Utbildningarna ska utifrån de värden som lagts fast i 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) förbereda för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Gymnasiesärskolans struktur

Den 13 maj 2009 beslutade regeringen om propositionen *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* (prop. 2008/09:199). Propositionen innehåller förslag till ett nytt kapitel om gymnasieskolan i skollagen (1985:1100) och till ändringar i skollagens bestämmelser om bl.a. fristående skolor och gymnasial vuxenutbildning. Propositionen innehåller inte några förslag om gymnasiesärskolan. Det finns därför ett behov av att utreda hur gymnasiesärskolans utbildningar bör utformas i förhållande till gymnasieskolans nya struktur. Även eventuella konsekvenser för särvux behöver belysas. Utgångspunkten för särvux är att utbildningen genomförs i form av individuellt valda kurser.

En särskild utredare ska föreslå en framtida utformning av gymnasiesärskolan samt utreda vilka konsekvenser förslagen får för gymnasial särvux och föreslå nödvändiga förändringar. Utredarens förslag ska vara anpassat till den struktur för en reformerad gymnasieskola som regeringen föreslagit riksdagen i ovan nämnda proposition. Utredaren ska utgå från att reglerna för gymnasiesärskolan och särvux så långt möjligt ska harmonisera med bestämmelserna för gymnasieskolan respektive kommunal vuxenutbildning (komvux). Genom detta

kan möjligheterna till samverkan mellan de olika skolformerna underlättas.

En principiell utgångspunkt ska vara att utbildning inom gymnasiesärskolan ska kunna anpassas individuellt inom ramen för de olika studievägarna. Därför ska utredaren överväga om antalet program i gymnasiesärskolan ska utökas jämfört med nuvarande struktur alternativt om det ska införas inriktningar på programmen.

Utredaren ska

- föreslå vilka program och eventuella inriktningar som bör finnas inom gymnasiesärskolan,
- undersöka om det finns behov av att anordna särskilda varianter, som prövas och godkänns av Statens skolverk, och
- föreslå vilka gemensamma ämnen och kurser som bör finnas på programmen och i förekommande fall på inriktningar.

Lokalt beslutade kurser bör inte längre förekomma i gymnasiesärskolan. Lokalt initierade kurser bör dock efter kvalitetssäkring kunna beslutas av Skolverket. Utgångspunkten ska vara att regleringen avseende lokalt initierade kurser för gymnasiesärskolan och gymnasial särvux ska motsvara regleringen för den reformerade gymnasieskolan, som presenteras i den ovan nämnda propositionen.

Utredaren ska vidare lämna förslag på hur en gymnasiesärskoleexamen ska utformas och hur en motsvarande examen i gymnasial särvux ska utformas.

Individuellt program i gymnasiesärskolan

Styrelsen för särskolan avgör i dag om en elev inom ett individuellt program i gymnasiesärskolan ska få yrkesträning eller verksamhetsträning. Förslaget till en ny skollag i promemorian *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet* (i det följande kallad promemorian om en ny skollag) innebär att en elev på ett individuellt program kan få möjlighet att läsa en kombination av ämnen och verksamhetsområden och på så sätt kombinera yrkes- och verksamhetsträning.

Utredaren ska

- kartlägga och utifrån såväl pedagogiska och sociala som ekonomiska aspekter göra en samlad bedömning av om yrkesträning och verksamhetsträning inom det individuella programmet i gymnasiesärskolan svarar mot den berörda elevgruppens behov,
- vid behov lämna förslag till förändringar, och
- se över om det finns behov av att elever inom det individuella programmet i gymnasiesärskolan ska kunna läsa kurser enligt kursplaner i ämnen på gymnasiesärskolans nationella program och i så fall lämna ett sådant förslag.

Möjligheten till större flexibilitet än vad dagens individuella program erbjuder ska vidare belysas av utredaren.

Individuellt program i gymnasieskolan

I promemorian om en ny skollag anges att om vårdnadshavaren inte lämnar sitt medgivande till att barnet tas emot i grundskolan ska barnet fullgöra skolplikten enligt vad som gäller för barn i allmänhet enligt skollagen, om det inte finns synnerliga skäl med hänsyn till barnets bästa. Regeringen anser att samma valmöjlighet bör finnas för gymnasiesärskolans elevgrupp.

Utredaren ska

- kartlägga behovet av utökade möjligheter för elever som har gått i den obligatoriska skolan att få utbildning på ett individuellt program i gymnasieskolan, och
- lämna förslag som innebär en harmonisering med bestämmelserna om föräldra- och elevinflytande vid val av skolform när det gäller den obligatoriska skolan.

I propositionen *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* (prop. 2008/09:199) gör regeringen bedömningen att de utbildningsalternativ som bör finnas tillgängliga för elever som saknar behörighet till gymnasieskolans nationella program bör beredas vidare. Utredaren ska hålla sig

informerad om den fortsatta beredningen inom Regeringskansliet.

Individuellt utformad utbildning i gymnasial särsvux

Gymnasial särsvux får enligt dagens bestämmelser förekomma i alla ämnen, inklusive yrkesämnena, som får finnas på ett nationellt program inom gymnasiesärskolan med undantag av idrott och hälsa. Då utgångspunkten för utbildningen ska vara att den är individuellt utformad finns det skäl att se över behovet av ökad flexibilitet.

Utredaren ska därför

- undersöka behovet av ett mer breddat utbildningsinnehåll för elever i gymnasial särsvux i form av yrkeskurser, yrkesträning, verksamhetsträning och övriga studievägar som utredaren avser att föreslå för gymnasiesärskolan, och
- om behov finns föreslå en sådan breddning.

Ökad samverkan med arbetslivet

Ungdomar från gymnasiesärskolan har betydligt större svårigheter än andra grupper att etablera sig på arbetsmarknaden. Utsikterna på arbetsmarknaden för den här gruppen försämrades avsevärt under 1990-talskrisen när efterfrågan på arbetskraft minskade kraftigt. Mellan 1978 och 1986 lyckades drygt hälften komma in på arbetsmarknaden. Flertalet av dessa var dock i behov av arbetsmarknadspolitiska insatser. Anställning på Samhall och olika former av anställningsstöd var förhållandevis vanligt förekommande. Under perioden 1997–2006 lyckades endast en fjärdedel komma in på arbetsmarknaden, varav de flesta med anställningsstöd eller andra stödinsatser.

Det finns behov av att utreda hur utbildningen i gymnasiesärskolan och gymnasial särsvux kan utformas för att underlätta inträdet och etableringen på arbetsmarknaden för eleverna. Det finns även ett behov av att undersöka hur samverkansformer mellan skola och arbetsliv kan förbättras och underlättas.

Utredaren ska

- undersöka och analysera möjligheten till ökad samverkan med arbetslivet, exempelvis i form av lärlingsliknande utbildning inom gymnasiesärskolan och gymnasial särvtux,
- föreslå hur eventuella samverkansformer kan regleras,
- överväga om innehållet i en eventuell lärlingsliknande utbildning ska regleras i en särskild kursplan och i så fall föreslå vilka mål som ska gälla för utbildningen,
- överväga behovet av och formerna för ekonomisk kompensation från den skolhuvudman som ansvarar för utbildningen till arbetsgivare som tar emot elever från gymnasiesärskolan, och
- föreslå hur ett sådant system kan utformas med beaktande av att ersättningen inte ska riskera att snedvrider konkurrensen.

Av förslagen ska det framgå vilka program som bedöms lämpliga för samverkan med arbetslivet och formerna för sådan samverkan. En utgångspunkt bör vara att föreslagna förändringar ska underlätta inträdet och etableringen på arbetsmarknaden för de studerande.

Ökad samverkan med gymnasieskolan respektive komvtux

En elev som går på ett nationellt eller specialutformat program får enligt förordningen (1994:741) om gymnasiesärskolan, om rektorn bedömer att eleven kan klara av det, läsa kurser enligt gymnasieskolans kursplaner i karaktärsämnen som har en yrkesinriktad eller estetisk profil. I promemorian om en ny skollag föreslås att en elev som tagits emot på ett nationellt eller specialutformat program i gymnasiesärskolan får, om rektor bedömer att eleven kan klara av det, läsa kurser enligt gymnasieskolans kursplaner. Det är av stor vikt att ingen elev begränsas utan får möjlighet att utvecklas så långt det är möjligt. Ett flexibelt samarbete mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan är därför av stor betydelse.

Utbildning för vuxna med utvecklingsstörning ska i vissa fall kunna kombineras med studier i andra skolformer inom

skolväsendet. I promemorian om en ny skollag föreslås att bestämmelsen om att reglerna om komvux inte gäller för dem som har behov av utbildning motsvarande den obligatoriska särskolan eller gymnasiesärskolan ska tas bort. Detta motiveras bl.a. av att behörighetsreglerna för komvux innebär att det, innan en sökande tas emot till utbildningen, ska göras en bedömning av om den sökande har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller inte. En person med utvecklingsstörning kan ha en ojämn begåvningsprofil och kan därmed ha förutsättningar att tillgodogöra sig viss utbildning inom komvux. Det kan därför finnas behov av en större flexibilitet när det gäller utformningen av den utbildning som ska kunna erbjudas.

För att utbildningen ska kunna anpassas individuellt är det viktigt med en sådan flexibilitet. Det finns skäl att utreda om en ökad samverkan med gymnasieskolan respektive komvux kan ske.

Utredaren ska därför

- analysera såväl möjligheter som hinder för samverkan mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan, mellan särsvux och komvux respektive svenskundervisning för invandrare (sfi), och
- om utredaren finner det lämpligt lämna förslag som kan leda till en sådan ökad samverkan.

Studier i annan kommuns gymnasiesärskola

Enligt skollagen kan en kommun i sin gymnasiesärskola i vissa fall ta emot en elev från en annan kommun och den har då rätt till interkommunal ersättning (6 kap. 6 a §). Regeringen anser att det är viktigt att införa en utökad rätt för elever att studera vid en gymnasiesärskola i en annan kommun än hemkommunen. I promemorian om en ny skollag föreslås därför att en elev ska ha rätt att bli mottagen i en gymnasiesärskola som anordnas av en annan kommun än hemkommunen, om eleven med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den kommunens gymnasiesärskola. Enligt förslaget

ska elever som går i en annan kommuns gymnasiesärskola i vissa fall även ha rätt till skolskjuts.

Elever som tas emot i en annan kommun än hemkommunen har emellertid varken i dag eller enligt förslaget till en ny skollag rätt till inackorderingsstöd. Elever i gymnasiesärskolan erbjuds i vissa fall stöd genom lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. För att skapa förutsättningar för en reell utökning av möjligheterna att delta i studier i gymnasiesärskolor i andra kommuner behöver elevernas ekonomiska förutsättningar utredas närmare.

Utredaren ska

- beskriva och analysera regleringen av de ekonomiska förutsättningarna för elevers deltagande i studier i en annan kommuns gymnasiesärskola eller i motsvarande utbildning i en fristående gymnasiesärskola och göra en samlad bedömning av om det finns behov av förändringar i regelverket för att elevernas reella valfrihet ska öka, och
- analysera konsekvenserna av ett eventuellt införande av en utökad rätt för elever att studera vid en gymnasiesärskola i en annan kommun än hemkommunen.

Utredaren ska ta hänsyn till de bestämmelser som finns i lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Riksrekryterande utbildning

Enligt gällande reglering saknas, till skillnad från vad som gäller i gymnasieskolan, möjlighet att bedriva riksrekryterande utbildningar för elever i gymnasiesärskolan.

Regeringen anser att det är angeläget att eleverna i gymnasiesärskolan så långt som möjligt ges samma möjligheter som eleverna i gymnasieskolan. Det finns därför skäl att överväga hur riksrekryterande utbildning kan bedrivas i gymnasiesärskolan så att eleverna i denna skolform så långt som möjligt ges samma möjlighet som eleverna i gymnasieskolan.

Utredaren ska

- kartlägga och bedöma hur riksrekryterande utbildning, t.ex. riksrekryterande idrottsutbildning, kan bedrivas inom gymnasiesärskolan, och
- utifrån analysen av behovet av riksrekryterande utbildning inom gymnasiesärskolan föreslå en reglering, och förslaget ska innefatta regler för hur den interkommunala ersättningen för riksrekryterande utbildningar ska beräknas.

En förutsättning för införande av riksrekryterande utbildningar är att utbildningen kvalitetssäkras och att systemet inte blir kostnadsdrivande.

Utredaren ska vidare överväga behovet av ökad kommunal samverkan.

Utvidgad målgrupp för den s.k. riksgymnasiesärskolan för döva och hörselskadade elever i Örebro

Staten har tecknat ett avtal med Örebro kommun om utbildning inom Örebro gymnasiesärskola för döva och hörselskadade elever med utvecklingsstörning från hela landet som på grund av sina funktionshinder inte kan få sin undervisning tillsammans med andra elever i gymnasiesärskolan (U1998/4354/G). Målgruppen omfattar även elever med mycket komplexa funktionshinder, t.ex. dövblinda elever. Regeringen gav i april 2009 Specialpedagogiska skolmyndigheten i uppdrag att se över avtal som avser de s.k. riksgymnasierna för elever med funktionshinder (U2009/2701/G). Myndigheten ska bl.a. ta fram förslag på en framtida avtalslösning när det gäller den s.k. riksgymnasiesärskolan för döva och hörselskadade elever. Uppdraget ska redovisas senast den 30 december 2009.

Riksdagen har efter förslag från regeringen i propositionen *Möjlighet till ytterligare skolgång för vissa elever i specialskolan* i april 2009 beslutat att en elev som har tagits emot i specialskolan på grund av synskada och ytterligare funktionshinder och som på grund av sina funktionshinder inte kan få tillfredsställande förhållanden i gymnasiesärskolan eller gymnasieskolan, efter det att skolplikten har upphört och i mån

av plats, ska få möjlighet till ytterligare utbildning i specialskolan till och med vårterminen det kalenderår då eleven fyller 21 år. Detta ska gälla om eleven har en utvecklingsstörning eller om eleven bedöms inte ha förmåga att fullfölja den sista årskursen i specialskolan under två år efter det att skolplikten har upphört. Lagändringen trädde i kraft den 1 juli 2009 (prop. 2008/09:112, bet. 2008/09:UbU16, rskr. 2008/09:219).

Det kan finnas elever i specialskolan som för att kunna uppnå utbildningens mål har behov av andra lösningar än förlängd utbildning i specialskolan. Elever kan t.ex. ha förutsättningar för fortsatt skolgång i en gymnasieskola eller gymnasiesärskola. På grund av komplexiteten i funktionshindret kan det inte alltid förutsättas att hemkommunens gymnasieskola eller gymnasiesärskola har den kompetens eller de hjälpmedel som krävs för att kunna erbjuda utbildning av hög kvalitet. Utifrån elevens behov kan det t.ex. finnas önskemål om en viss ämneskompetens som finns på riksgymnasiesärskolan för döva och hörselskadade elever.

I betänkandet *Ökad likvärdighet för elever med funktionshinder* (SOU 2007:87) föreslog utredaren att avtalet mellan staten och Örebro kommun om utbildning inom Örebro gymnasiesärskola även skulle omfatta elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionshinder. Det finns anledning att se över konsekvenserna av ett ökat statligt ansvar för denna elevgrupp.

Utredaren ska med utgångspunkt i de förslag som lämnades i det nyss nämnda betänkandet

- analysera konsekvenserna, inklusive de ekonomiska konsekvenserna, av en utvidgning av målgruppen för den s.k. riksgymnasiesärskolan för döva och hörselskadade elever i Örebro till att även omfatta elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionshinder, och
- föreslå hur detta ska regleras.

Samråd och redovisning av uppdraget

Utredaren ska i sitt arbete samråda med Utredningen om lärlingsanställning (U 2009:02). Utredaren ska vidare samråda med Specialpedagogiska skolmyndigheten och Skolverket. Utredarens arbete ska bedrivas i kontakt med berörda intressenter.

Utredaren ska hålla sig informerad om den fortsatta beredningen inom Regeringskansliet av de förslag som lämnats i promemorian om en ny skollag och andra lagstiftningsarbeten som pågår på området inom Regeringskansliet.

Utredaren ska redovisa konsekvenser ur såväl ett jämställdhetsperspektiv som ett barnperspektiv.

Utredaren ska lämna nödvändiga författningsförslag.

Ekonomiska konsekvenser av förslagen för såväl staten som kommunerna ska beräknas. Utredaren ska även föreslå finansiering.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 juni 2010.

(Utbildningsdepartementet)